

Metsälappalainen kulttuuri ja sen edistäminen

Janne Antikainen et al.
MDI Public Oy

Metsälappalainen kulttuuri elää eritoten Keski-Lapin kylissä

Metsälappalainen kulttuuri ja sen edistäminen -selvitys tuotti tietoa metsälappalaisesta väestöstä ja metsälappalaisen kulttuurin erityispiirteistä nykyhetken Suomessa. Metsälappalaisen kulttuurin ja metsälappalaisen identiteetin tarkastelu ovat jääneet varjoon ajoittain kiihkeässäkin keskustelussa metsälappalaisuuden asemasta. Selvityksessä tarkasteltiin metsälappalaisten kulttuurisia erityispiirteitä metsälappalaisen omasta näkökulmasta. Selvityksen aineistona käytettiin mm. metsälappalaisten haastatteluja, metsälappalais- ja asiantuntijakyselyä sekä metsälappalaisille järjestettyjä työpajoja.

Metsälappalainen kulttuuri on voimakkaimmillaan Keski-Lapin kylissä, joissa luontoon liittyvä elämäntapa ja paikalliset yhteisöt ylläpitävät kulttuuria. Metsälappalaisessa kulttuurissa luontosuhde, sukusiteet ja vaatimaton, vuodenkiertoon sitoutunut elämäntapa muodostavat vahvan perustan yhteiselle identiteetille. Myös ruokakulttuuri, esineet ja tavat liittyvät monilta osin luonnosta elämiseen. Metsälappalainen kulttuuri on pitkälti arkielämän sekä suku- ja kyläyhteisöjen varassa, sillä kartoitettua ja kirjoitettua kulttuuria on vähän.

Metsälappalaiset itse kokevat kulttuurinsa ja identiteettinsä nykyään hyväksyttäväksi ja sen myötä voimistuneeksi. Metsälappalaisuus on ollut pitkään vaiettu asia. Kaksi viidestä metsälappalaisesta on kyselyn perusteella kasvatettu metsälappalaiseen kulttuuriin, puolet taas tunnistanut metsälappalaisuutensa myöhemmällä iällä. Osa metsälappalaisista kokee olevansa saamelaisia ja osa taas näkee metsälappalaisuuden olevan saamelaisuudesta erillinen ryhmä.

Metsälappalaisen kulttuurin ja identiteetin tukemiseksi selvityksessä suositellaan metsälappalaista kulttuuria koskevan monitieteisen tiedon ja tutkimuksen lisäämistä, yhteiskunnallista tunnettuutta vahvistavaa viestintää, metsälappalaisen kulttuuriperinnön kartoittamista ja siihen liittyvien taitojen ja tietojen vahvistamista sekä metsälappalaisen identiteetin vahvistamista yhteisöllisellä toiminnalla.

Metsälappalaisesta kulttuurista ei ole ollut riittävästi tietoa

Metsälappalainen kulttuuri ja sen edistäminen -selvityksen tavoitteena oli tuottaa tietoa metsälappalaisesta väestöstä ja metsälappalaisen kulttuurin erityispiirteistä nykyhetken Suomessa. Lapin alueella on perinteisesti elänyt eri väestöryhmiä, jotka ovat olleet vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, mutta joille on myös kehittynyt kulttuurisia erityispiirteitä. Selvityksen lähtökohta oli metsälappalaisen identiteetin ja kulttuurin sisällön jääminen sivuun Lapin alueen eri väestöryhmiä koskevassa keskustelussa. Yksi keskeinen haaste rakentavalle keskustelulle metsälappalaisesta identiteetistä ja kulttuurista on ollut tiedon puute.

Selvityksen pääkysymyksenä oli tarkastella metsälappalaisen kulttuurin erityispiirteitä ja kulttuuri-identiteettiä metsälappalaisten omista lähtökohdista käsin ja monipuolistaa siten metsälappalaisuudesta käytävää keskustelua.

Selvityksen tehtävänä oli tarkastella metsälappalaista identiteettiä ja kulttuuria metsälappalaisten omista lähtökohdista käsin

Pääasialliset tutkimuskysymykset olivat:

- Mitkä ovat metsälappalaisen väestöryhmän kulttuurisia erityispiirteitä? Miten metsälappalaiset itse luonnehtivat kulttuurinsa erityispiirteitä tänä päivänä?
- Mitkä voisivat olla metsälappalaista kulttuuria elvyttäviä toimenpiteitä? Miten ao. ryhmään kuuluvien ihmisten omaa identiteettiä voitaisiin tukea?

Tutkimuksen aineisto ja menetelmät

Selvitys perustuu metsälappalaiseksi itsensä identifioituvien ihmisten haastatteluihin, metsälappalaisille kohdistettuun kyselyyn sekä metsälappalaisille järjestettyihin kahteen työpajaan. Lisäksi selvitykseen on kerätty aineistoa kahdella asiantuntijoille lähetetyllä kyselyllä, media-seurannalla sekä käymällä läpi aihepiiriin liittyvää dokumentti- ja kirjallisuusaineistoa.

Selvityksen ydin on kulttuurin kuvailussa selvityksessä kerättyjen aineistojen pohjalta. Selvitys tuottaa ensimmäistä kertaa käsityksen metsälappalaisen kulttuurin nykyisestä asemasta ja sisällöstä metsälappalaisten itsensä näkökulmasta. Kuvailevana ja kartoittavana työnä se luo pohjaa metsälappalaisen kulttuurin tarkemmalle ja analyyttisemmälle tutkimukselle.

Tulokset

Metsälappalaisuudesta käytetään useita nimityksiä sekä ryhmän sisällä että ulkopuolella. Metsälappalaisten yleisimmin käyttämä termi on metsälappalainen ja toiseksi yleisin on metsäsaamelainen. Myös nimityksiä keminlappalainen ja keminsaamelainen käytetään. Osa metsälappalaisista kokee selvityksen mukaan olevansa saamelaisia, osa taas suomalaisia, ja osa haluaa olla ensisijaisesti metsälappalaisia.

Kaksi viidestä metsälappalaisesta on kyselyn perusteella kasvatettu metsälappalaiseen kulttuuriin, puolet taas tunnistanut metsälappalaisuutensa myöhemmällä iällä. Metsälappalaisuudessa sekoittuvat siksi toisaalta perinteisten alueiden keskeytymättä jatkunut metsälappalaisuus sekä jälleenlöytämiseen perustuva metsälappalaisuus. Ensimmäiseen lukeutuu pääosin Keski-Lapin alueella syntynyt ja/tai niillä edelleen asuva joukko, joka on syntynyt ja kasvanut tunnistaen oman metsälappalaisuutensa eläen metsälappalaisuudelle tyypillistä elämäntapaa. Toinen ryhmä on metsälappalaisuutensa myöhemmin joko nuoruudessa tai myöhemmällä iällä tunnistanee ihmisiä. Näissä taustalla on usein edeltävien sukupolvien vaikeneminen ja häpeä metsälappalaisuudesta identiteettinä ja kulttuurina.

Metsälappalaisuuden kulttuuripiirteinä selvityksessä tarkasteltiin identifikaation lisäksi yhdeksää eri sisältöaluetta, jotka ovat: alueellisuus, instituutiot, sukhistoria, kieli, arvot ja asenteet, elinkeinot ja ympäristön käyttö, esinekulttuuri, taide ja aineeton kulttuuri sekä emotionaalinen perintö.

Paikalliset yhteisöt ovat kulttuurin ylläpitämiselle keskeisiä, koska metsälappalaiset ovat levittäytyneet laajalle alueelle ja kirjallista kulttuuria on vähän.

Kyselyn ja haastatteluiden perusteella tänä päivänä metsälappalaisiksi itsensä identifioivat ovat kotoisin suureksi osin historiallisten Kemin Lapin lapinkylien alueilta: Kittilästä, Sallasta, Sodankylästä, Savukoskelta ja Inarista. Selvityksessä kerätyn aineiston perusteella on tavantomaista, että metsälappalaiset ovat keskittyneet tiettyihin kyliin sukupolvelta toiselle. Omat yhteisönsä luovat metsälappalaiset poronhoitajat, joiden paikalliset yhteisöt nähdään tiiviinä. Yhteisöt koostuvat suuremmaksi osaksi vanhemman ikäpolven metsälappalaisista, mutta myös nuoria metsälappalaisia on aktiivisesti mukana. Paikalliset yhteisöt ovat kulttuurin ylläpitämiselle tärkeitä, koska metsälappalaiset ovat levittäytyneet laajalle alueelle. Metsälappalaisen kulttuurin ylläpitäminen paikallisyhteisön ulkopuolella on vaikeaa, koska kirjoitettua ja välitettävissä olevaa kulttuuria on vähän. Sosiaalista mediaa pidetään kuitenkin tärkeänä kanavana nykypäivän metsälappalaisten kokoamisessa ja metsälappalaisuudesta käytävässä keskustelussa.

Kielellisesti metsälappalaiset ovat suomenkielisiä. Osa on opiskellut saamea myöhemmällä iällä. Joidenkin vastaajien vanhemmat ja/tai isovanhemmat ovat myös puhuneet saamea: pääasiassa inarinsaamea tai pohjoissaamea ja joissain tapauksissa mahdollisesti keminsaamea. Metsälappalaisten käsitys on, että heidän suvuissaan on ollut saamenpuhujia kauemmin kuin on tähän asti ollut tiedossa.

Metsälappalaisen kulttuurin piirteiksi tässä selvityksessä nousivat erityisesti tiivis suhde luontoon ja vuodenkiertoon sekä siihen liittyvät tavat poronhoidossa, metsästyksessä, kalastuksessa ja marjastuksessa. Kulttuuri ja identiteetti kytkeytyvät vahvasti sukuihin ja sukujen asuinpaikkoihin, ja suvun sekä kylien merkitys on keskeinen. Erityisen vahvasti metsälappalaiset kokevat itselleen ominaiseksi vaatimattoman, tarpeen mukaisen elämäntavan, jossa luonnosta otetaan vain se, mitä ehdottomasti tarvitaan. Muiden kanssa toimitaan vaatimattomasti ja pyyteettömästi. Luontoon liittyy paljon uskomuksia ja luonnonusko pyhine paikkoineen onkin osalle metsälappalaisista edelleen osa elämää, osin sekoittuneena kristinuskoon. Suullinen tarinaperinne on edelleen olemassa osana arkista elämää.

Kulttuurin ulkoisista piirteistä erityisesti käsityöt ovat olleet metsälappalaisten keskuudessa vaalittuja ja uusintettuja tapoja. Pukujen, nutukkaiden sekä muiden käsitöiden tekeminen ja osin tarvekalujen tekeminen ovat tapoja, joita vaalitaan edelleen. Arkisemmalla tasolla ruokakulttuuri, metsästys, kalastus ja marjastus sisältävät perinteisiä tapoja, joita metsälappalaiset pitävät kulttuurinsa erityispiirteinä. Huolta kuitenkin aiheuttaa se, että siirtyvätkö tiedot ja taidot nuoremmalle sukupolvelle.

Johtopäätökset ja toimenpidesuosituksukset

Metsälappalainen identiteetti on tätä myöten koettu hyväksytyimmäksi ja sen nähdään osaltaan voimistuneen. Toisaalta metsälappalaisuutta edelleenkin peitellään, koska metsälappalaiset mainitsevat kokevansa väheksyntää, ja monet ovat kokeneet kulttuurin olemassaolon kiistämistä. Metsälappalaisen kulttuurin jäsenyykselle ja sitä koskevalle keskustelulle on tarvetta sekä suuren yleisön parissa että metsälappalaisten itsensä keskuudessa. Kulttuuria koskevan systemaattisen tiedon puuttuminen on tehnyt metsälappalaisille vaikeaksi tulla tunnistetuksi omana ryhmänään ja ylläpitää kulttuuria paikallisyhteisöjen ulkopuolella. Pienenä, lähes ilman instituutioita toimivalle ryhmälle on oman kulttuurin ylläpitäminen ja tunnetuksi tekeminen ylivoimainen tehtävä. Metsälappalainen kulttuuri tarvitsee tukea sekä tiedon, tunnetuuden että kulttuuria ylläpitävän ja välittämän toiminnan mahdollistumiseksi.

Selvityksessä suositellaan toimenpiteinä metsälappalaista kulttuuria koskevan monitieteisen tiedon ja tutkimuksen lisäämistä, yhteiskunnallista tunnettuutta vahvistavaa viestintää, metsälappalaisen kulttuuriperinnön kartoittamista ja siihen liittyvien taitojen ja tietojen vahvistamista sekä metsälappalaisen identiteetin vahvistamista yhteisöllisellä toiminnalla.

Suositus 1: Tietovarannon lisääminen

Selvityksen aikana on tullut ilmeiseksi, ettei metsälappalaisuudesta ole saatavilla riittävästi tutkittua, objektiivisena pidettävää tietoa. Tietovarannon lisääminen on ensiarvoisen tärkeää. Selvityksen suositus on, että metsälappalaisuutta tutkitaan lisää eri näkökulmista. Kulttuuriperintöä koskeva tieto on olennainen osa metsälappalaisen kulttuurin tulevaisuutta ja identiteetin vahvistamista. Se koskee toisaalta nykyisen metsälappalaisen kulttuurisen tiedon keräämistä ja analyysiä, toisaalta historiallisten kokoelmien, arkistojen ja aineistojen tarkastelua metsälappalaisesta näkökulmasta. Erityisesti metsälappalaisiksi itsensä identifioivilta henkilöiltä tulisi kerätä aineistoa, kokemuksia ja muistoja elävistä kulttuurin piirteistä. Lisätutkimuksen rooli on keskeinen myös muiden toimenpide-ehdotusten toteutumisessa.

Suositus 2: Yhteiskunnallista tunnettuutta ja asemaa tukevat toimenpiteet

Metsälappalaisen kulttuurin tunnettuuden lisääminen on ensiarvoisen tärkeää sekä hyväksytyksi tuleminen näkökulmasta, että käydyn keskustelun selkiyttämiseksi. Tällä hetkellä monet metsälappalaiset eivät uskalla tuoda identiteettiään esille. Olisikin olennaista, että metsälappalaiset saisivat harjoittaa kulttuuriaan ilman pelkoa negatiivisesta huomiosta. Nuoret metsälappalaiset sekä heidän kulttuuriin kasvamisensa tukeminen tulisi myös huomioida. Kulttuurilähtöisen, neutraalin ja kiihkottoman keskustelun kautta entistä useampi metsälappalaiseksi itsensä identifioiva uskaltaisi tuoda julki omaa kulttuurista identiteettiään.

Suositus 3: Metsälappalaista kulttuuria tukevat toimenpiteet

Metsälappalaiset ovat itse aloittaneet oman aineettoman ja aineellisen kulttuuriperintönsä keräämisen ja tallettamisen. Yksittäisten ihmisten toiminta on tärkeää, mutta tarvitaan myös laajempia yhteisöllisiä ja yhteiskunnan tukemia tapoja kerätä, tallettaa ja esitellä metsälappalaista kulttuuriperintöä paikallisella, alueellisella ja valtakunnallisella tasolla. Myös Lapin alueella eri aikoina kerättyjen aineistojen uudelleentarkastelu voi avata metsälappalaista kulttuuria uudella tavalla.

Metsälappalainen kulttuuri on elämäntapaan ja arkeen kiinnittyvää kulttuuria. Sen arvojen ja asenteiden siirtyminen seuraavalle polvelle on yhtä tärkeää kuin kulttuurin näkyvämpien osien, kuten käsitöiden siirtäminen. Mitä paremmin omaa aineetonta ja aineellista kulttuuriperintöä osataan tunnistaa, sitä paremmin osataan myös huolehtia siitä, että tiedot ja taidot siirtyvät seuraaville sukupolville.

Kulttuurin tukemiseksi tarvitaan lisäksi perinnetietoa ja -taitoja siirtäviä kursseja, liittyen esimerkiksi pukuihin, tarve-esineisiin, erätaitoihin tai tarinaperinteeseen. Toisaalta on hyvä vahvistaa myös metsälappalaisten kulttuurista uusiutumista: käsitöille, taidoille ja tekniikoille voidaan kehittää uusia, nykyaikaan ja nykyisiin elämäntapoihin soveltuvia käyttötapoja.

Suositus 4: Metsälappalaisen identiteetin tukeminen

Metsälappalaisen kulttuurin vahvistumiselle on ensiarvoisen tärkeää, että metsälappalaisyhteisö toimii aktiivisesti oman yhteisönsä vahvistamiseksi, kulttuurin piirteiden tunnistamiseksi ja tallentamiseksi, taitojen ja arvojen siirtämiseksi seuraavalle sukupolvelle sekä metsälappalaisia juuria omaavien opastamisessa tiedon ja yhteisön äärelle. Metsälappalaisten itsensä perustama oma kulttuurilähtöinen kansalaisjärjestö olisi hyvä tapa edistää kulttuurille tärkeiden asioiden edistämistä ja esiintuomista. Tärkeää olisi, että kansalaisjärjestö toimisi verrattain aktiivisesti ja keräisi talteen perinnetietoa, järjestäisi erilaisia tapahtumia ja kursseja (esim. eräkurssit, metsästys, käsityöt) yhdessä esimerkiksi kansalaisopistojen ja kirjastojen kanssa sekä viestisi toiminnastaan aktiivisesti. Kansalaisjärjestötoiminta mahdollistaisi paremmin myös ulkopuolisen rahoituksen hakemisen.

Identiteetin tukemisessa olennaista on huomioida, että vaikka metsälappalainen kulttuuri on ensisijaisesti Lapin alueen paikalliskulttuuri, asuvat nykyiset metsälappalaiset ja metsälappalaisia juuria omaavat ihmiset maantieteellisesti laajalla alueella. Metsälappalaisuuteen on oltava mahdollisuus kiinnittyä, vaikkei asuisikaan keskisen Lapin alueella.

Lisälukemista

Antikainen, Enbuske, Haanpää, Kyläniemi, Laasonen, Meyer, Pentikäinen, Pyykkönen, Silta-
nen & Valtanen 2019. Metsälappalainen kulttuuri ja sen edistäminen. Valtioneuvoston selvi-
tys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja

Lisätietoja:

Luova johtaja Janne Antikainen Puh. 040 764 1829, janne.antikainen@mdi.fi

Antikainen työskentelee aluekehittämisen konsulttitoimisto MDI:ssä. Hänen osaamisensa liit-
ty tietoperusteiseen alueelliseen kehittämiseen eri aluetasoilla.

Lisätietoja: www.mdi.fi/Kultahanke

Metsälappalainen kulttuuri ja sen edistäminen -sel- vitys on toteutettu osana valtioneuvoston vuoden 2018 selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpa- noa.

Hankkeen ohjausryhmän puheenjohtaja:

Neuvotteleva virkamies Johanna Hautakorpi
Oikeusministeriö

p. 0295 150 018,
johanna.hautakorpi@om.fi

MDI

VALTIONEUVOSTON
SELVITYS- JA TUTKIMUSTOIMINTA
www.tietokayttoon.fi